

COUDENBERG

COUDENBERG

Het verdwenen Versailles van België

VINCENZO DE MEULENAERE

INHOUD

Inleiding

9

HOOFDSTUK I

Het begint bij een koude berg

13

HOOFDSTUK II

Van hertog Antoon tot hertogin Maria

29

HOOFDSTUK III

De prins op het witte paard

47

HOOFDSTUK IV

Op een ezel naar een troonsafstand

61

HOOFDSTUK V

Een extravagant huwelijk en
een adellijke petitie

75

HOOFDSTUK VI

Soevereine vorsten, renovatie-
werken en een begrafenis

95

INHOUD

HOOFDSTUK VII

Een kunstgalerij en
koninklijke bezoekers

119

HOOFDSTUK VIII

De Beierse keurvorst die
koning wilde worden

141

HOOFDSTUK IX

Een Oostenrijkse aartshertogin en
een allesverwoestende brand

157

HOOFDSTUK X

Het vraagstuk van het ‘verbrande hof’

177

HOOFDSTUK XI

De herontdekking van
het Coudenbergpaleis

193

Dankwoord

201

Aan mijn kleine zus Ambretta, die mijn nieuwsgierigheid voor historische verhalen deelt.

INLEIDING

Een grote deur zwaait open en een oude, gebogen man met een grijze baard wandelt schijnbaar gebroken een impressionante zaal binnen terwijl tal van edellieden en clerici deemoedig het hoofd buigen. Nadat de grijsaard, zichtbaar geplaagd door jicht, zich met enige moeite heeft neergevlid op een fijn versierde stoel haalt hij een pince-nez boven en plaatst die bijzonder secuur op zijn neus, waardoor enkel zijn dikke, grijze wenkbrauwen nog zichtbaar zijn. Hij overschouwt de zaal met de vele gasten, terwijl een zwakke herfstzon via de monumentale ramen binnenstroomt en de gouden kettingen van de edellieden fijn verlicht. De oude man slaakt een lichte zucht en geeft het teken dat de ceremonie mag starten.

De grijze man uit bovenstaande alinea is de legendarische keizer Karel V, de machtigste man van Europa, die in oktober 1555 plechtig afscheid nam als landsheer van de Habsburgse Nederlanden om zijn nadagen in de luwte van een Spaans klooster door te brengen.

De locatie van deze plechtigheid, waarbij naar verluidt alle aanwezigen hun zakdoek bovenhaalden om hun tranen te deppen, was het immense Coudenbergpaleis in Brussel, een residentie die eeuwenlang de *skyline* van de stad bepaalde en waar allerlei illustere figuren door de rijkelijk gedecoreerde gangen dwaalden.

Dit Brusselse paleis had tot aan zijn verwoesting een bijzonder rijke en fascinerende geschiedenis, die spijtig genoeg quasi totaal vergeten is. De residentie speelde een belangrijke rol in onze vaderlandse geschiedenis, maar de overgrote meerderheid van de Belgen – en Nederlanders – zal waarschijnlijk negatief antwoorden op de vraag of ze ooit van Coudenberg hebben gehoord. Het paleis verdween immers uit ons collectief geheugen.

Toeristen uit de Lage Landen trekken massaal naar koninklijke residenties zoals Hampton Court Palace nabij Londen of Versailles in Parijs, en vergapen zich daar aan de grandeur van de staatsiezen. Ze verdiepen er zich vol overgave in de rijke en vaak eeuwenoude geschiedenis van deze gebouwen. Ze lezen er over bizarre vorsten met allerhande kleine kantjes, over maîtresses die 's nachts door de gangen slopen op weg naar de slaapkamer van de koning, of over de fascinerende diplomatie die bedreven werd in de paleisalen.

Wel, in Brussel stond er ooit ook zo'n prachtig paleizencomplex dat door de vele bezoekers die het geluk hadden door de paleispoorten te wandelen werd omschreven als een architecturaal wonder. Ooggetuigen prezen de pracht en praal van Coudenberg en zijn immense kunstcollectie die in de loop der eeuwen werd opgebouwd door verschillende fascinerende figuren. Dit was een paleis dat zijn leven begon als een burcht, maar zou uitgroeien tot een van de prachtigste residenties in middeleeuwen en vroegmodern Europa.

Wie nu langs het Koninklijk Paleis in Brussel trekt of zich een weg baant over het Koningsplein beseft vaak niet welk historisch wonder er onder de grond schuilt. Al verschijnt er af en toe wel een stukje van dit collectief erfgoed, wanneer arbeiders de kasseien lichten en er dikke muren zichtbaar worden die ooit de contouren vormden van de Aula Magna, de grote staatsiezaal die in de vijftiende eeuw werd gebouwd om de 'Grote Hertog van het Westen', Filips de Goede, aan Brussel te binden.

Coudenberg was een paleis waar naast de troonsafstand van Karel V in oktober 1555 ook een spectaculair koninklijk huwelijk plaatsvond in 1565, een Oostenrijker een wereldberoemde kunstcollectie opbouwde die vandaag in Wenen te bewonderen is, en een Beier probeerde de Habsburgse Nederlanden in handen te krijgen als zijn persoonlijk koninkrijk. Dit was het paleis waar kunstenaars met naam en faam – zoals Rogier van der Weyden,

Antoon van Dyck en Pieter Paul Rubens – hun prachtige kunstwerken achterlieten. Hier werden tuinen aangelegd die werden omschreven als het paradijs op aarde. Hier werd in 1559 de basis gelegd van de huidige Koninklijke Bibliotheek in Brussel.

Dit was ook het paleis dat in 1731 tijdens een koude winter nacht bijna volledig werd opgevreten door een nietsontziende brand en werd herleid tot een ruïne die pas vijftig jaar later werd opgeruimd, nadat tevergeefs pogingen waren ondernomen om de residentie weer op te bouwen. Chronisch geldgebrek en politieke ontwikkelingen zorgden er uiteindelijk voor dat die plannen nooit ten uitvoer werden gebracht. Het paleis dat eeuwenlang voor fascinerende verhalen had gezorgd, werd stilaan vergeten en verdween onder de grond van Brussel.

En dat is jammer, want het Coudenbergpaleis was veel meer dan wandtapijten, zware eiken deuren, prachtige standbeelden en lange galerijen volgestouwd met schilderijen en andere kunstwerken. Coudenberg was ook en vooral een thuis, een plaats waar koningen, keizers, vorsten, vorstinnen en landvoogden verbleven, gelukkige momenten beleefden, politieke beslissingen namen, maar ook afscheid moesten nemen van hun dierbaren en moesten opboksen tegen een roddelend hof of externe machten. Het paleis was ook een thuis voor allerlei bedienden, die vaak onder enorme druk zich de benen vanonder het lijf liepen om de talrijke hoge gasten te bedienen. Het waren zij die tijdens grote banketten zeulden met ontelbare karaffen wijn of zware zilveren plateaus volgestouwd met het fijnste voedsel. Dit paleis was ook de thuis-haven voor intimi die tijdens lange winteravonden moesten luisteren naar de diepste geheimen van vorsten of vorstinnen.

Dat is het fascinerende verhaal dat in dit boek verteld wordt. Het bevat illustere namen. Zoals keizer Karel V, de man die op het Coudenbergpaleis kon rekenen tijdens de vele mijlpalen in zijn leven. Margaretha van Parma, de trotse landvoogdes die te maken kreeg met een opstand tegen het centrale gezag van koning

Filips II. Aartshertog Leopold Wilhelm, de landvoogd die verslaafd was aan het verzamelen van schilderijen en het paleis liet omtoveren tot een van de indrukwekkendste kunstgalerijen in Europa. De hyperambitieuze keurvorst Maximiliaan II Emanuel van Beieren die het wel zag zitten om tot koning van de Habsburgse Nederlanden gekroond te worden en daarvoor een verbond sloot met de legendarische Franse koning Lodewijk XIV. En dan was er nog de devote Maria Elisabeth, de laatste koninklijke bewoner van het paleis die tijdens die verwoestende grote brand van 1731 nog even wilde bidden in de prachtige paleiskapel terwijl Coudenberg langzaam werd verzwolgen door het verwoestende vuur.

Dit boek neemt u mee door de vele gangen, rijkelijk versierde kamers, indrukwekkende zalen, prachtige kapellen en immense keukens van een paleis dat we met recht en reden het (helaas verdwenen) Versailles van België mogen noemen.

Als u na het lezen van dit boek de drang voelt om even naar Brussel te trekken om de ruïnes van het Coudenbergpaleis met een bezoekje te vereren, is de missie van dit boek geslaagd.

HET BEGINT BIJ EEN KOUDE BERG

II DE EEUW – 1406

*Van een defensieve burcht naar een
vorstelijke residentie*

De *Mons Frigidus*, vrij vertaald ‘koude berg’, was een van de hoogste heuvels in Brussel. Hij lag zo’n 40 meter hoger dan een groot deel van de stad en was omgeven door valleien van twee kleine zijrivieren van de Zenne, de Coperbeek en de Ruisbroek. Hij kreeg hoogstwaarschijnlijk zijn weinig geïnspireerde en niet bepaald uitnodigende naam omdat Moeder Natuur bij machte was de heuvel te belagen met een ijzige wind waardoor het op het eerste gezicht niet meteen aangenaam was om daar te vertoeven, laat staan er een hof te laten resideren. Op die ‘koude berg’ zou echter wel degelijk een kasteel, of *castrum*, gebouwd worden dat later zou uitgroeien tot een uitgestrekt paleis met grote zalen, schitterende vertrekken en een indrukwekkende kapel, waar menig vorst in de loop der eeuwen zou verblijven, allerlei intriges werden beraamd, tragedies plaatsvonden en kunstenaars hun voornaamste werken konden tentoonstellen onder het goedkeurende oog van hun mecenas.

De stichting van dat Coudenbergpaleis moet gesitueerd worden in de complexe politieke structuren die zich ontwikkelden in de Lage Landen tijdens de middeleeuwen en de eeuwige strijd tussen Brussel en andere steden in de omgeving, waaronder Leuven, over welke stad zichzelf eigenlijk de hofstad bij uitstek mocht noemen. De Lage Landen waren in die tijd een lappendeken van

graafschappen, hertogdommen, bisdommen, een prinsbisdom, abdijen met zelfbestuur en wat ‘heerlijkheden’, wat het geheel niet bepaald overzichtelijk maakte en voor lokale vorsten de perfecte voedingsbodem vormde om allerlei oorlogen uit te vechten.

Stichter Karel

Ons verhaal begint in de tiende eeuw, toen een constructie in de Zennevallei werd opgetrokken op bevel van hertog Karel van Neder-Lotharingen, de zoon van koning Lodewijk IV van West-Francië, die op tragische wijze stierf tijdens een jachtongeval, en Gerbarda van Saksen, die na de ongelukkige dood van haar man regentes van het koninkrijk werd.

Karel moest na een conflict met zijn broer, koning Lotharius, West-Francië ontvluchten: hij had de vrouw van Lotharius beschuldigd van ontucht met een bisschop. Familiale perikelen zijn van alle tijden, en aan het Franse hof, waar macht steeds in de weegschaal lag, waren ze zeker geen uitzondering.

Karel zocht na zijn vlucht steun bij Heilig Rooms Keizer Otto II, die de Franse prins prompt het hertogdom Neder-Lotharingen – waaronder ook Brussel viel – schonk. Otto II verklaarde bovendien dat hij de immer ambitieuze Karel zou steunen om de Franse kroon uit de klauwen van Lotharius te wringen.

Alhoewel het onmogelijk is om te weten hoe Karel fysiek door het leven ging, werd hij in allerlei negentiende-eeuwse afbeeldingen geportretteerd als een rijzige man met golvende zwarte haren, gekleed in een fijne maliënkolder, moedig en trots neerkijkend op de wereld rondom hem.

In Brussel is Karel bekend als de ‘stichter’ van de stad, hoewel er uiteraard al bewoning was vooraleer de hertog en zijn gevolg er arriveerden. Toch heeft Karel wel degelijk een zeer belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van de stad. Zo liet hij, naast het

bouwen van de burcht op de koude berg, rond 979 eveneens de relieken van Sint-Goedele overbrengen van de abdij van Moorsel naar de Sint-Gorikskapel, waaruit later de Brusselse Sint-Gorikskerk zou groeien. Karel zou later trouwens inderdaad proberen de Franse kroon op te eisen, maar moest het onderspit delven tegen ene Hugo Capet, die de dynastie der Capetingers zou stichten: de koninklijke familie die tot 1328, toen koning Charles IV stierf zonder directe mannelijke nakomelingen, over Frankrijk zou heersen.

De graven van Leuven

Na Karels passage belandde een fascinerende familie in de stad: de graven van Leuven (die oorspronkelijk uit Henegouwen kwamen). Ze zouden hun stempel drukken op de stad en op het Coudenbergpaleis, toen nog een burcht.

De familie heerste al een tijd over het graafschap Leuven toen ze in de elfde eeuw ook Brussel in handen kreeg. De graven begonnen zich daarop stelselmatig ook in Brussel te vestigen, hoewel Leuven nog steeds hun administratieve centrum bij uitstek bleef en verschillende grafelijke oorkonden dus ook vanuit die stad werden afgekondigd.

De graven van Leuven – en nu dus ook van Brussel – zouden stelselmatig hun macht uitbreiden en het gebied ontwikkelen tot uiteindelijk het hertogdom Brabant. Ondertussen lieten ze een defensieve burcht op de Coudenberg uitbouwen. Op dat moment kon niemand vermoeden dat deze verdedigingsburcht ooit zou uitgroeien tot een van de belangrijkste residenties in Europa.

In 1106 kreeg graaf Godfried I van Leuven, ook landgraaf van Brabant, de titel van hertog van Neder-Lotharingen uit handen van Heilig Rooms Keizer Hendrik V, die Hendrik IV had afgezet. Godfried had immers zijn karretje aan het wagentje van Hendrik V

gehangen, terwijl de vorige houder van de titel, hertog Hendrik I van Limburg, trouw was gebleven aan keizer Hendrik IV, wat hem dan ook uiteindelijk zijn titel kostte. Een verkeerde gok in de middeleeuwse politieke arena kon snel leiden tot het verlies van macht, titels of soms zelfs het leven.

Maar Godfried I gokte dus juist. Als kersvers hertog zou hij zich steeds meer laten zien in de burcht op de Coudenberg. Maar vooral tijdens het bewind van zijn achterkleinzoon, hertog Hendrik I de Krijgshaftige, die in 1183 werd gepromoveerd van landgraaf tot hertog van Brabant, ontwikkelde er zich steeds meer een hofleven op de Coudenberg, alhoewel Hendrik wel nog begraven zou worden in Leuven. Zijn bijna 800 jaar oude grafmonument, waarop een jonge, bebaarde man geflankeerd door de aartsengelen Rafaël en Michaël te zien is, kan vandaag nog steeds bewonderd worden in de Leuvense Sint-Pieterskerk.

Vanaf de twaalfde eeuw duiken in geschriften steeds meer meldingen op van een *castrum* in Brussel waar de graven af en toe resideerden, maar dat toen vooral nog een militaire en defensieve functie had. Hoewel de graven en later hertogen nog steeds in Leuven werden begraven, verwierf Brussel steeds meer belang als residentiestad.

In de dertiende eeuw werd een eerste echte omwalling van ongeveer vier kilometer lang aangelegd om Brussel te beschermen tegen de vele snode burens die hun oog hadden laten vallen op de stad. Brussel, dat toen enkele tienduizenden zielen telde, had zich immers doorheen de jaren gestaag kunnen ontwikkelen tot een solide handelsstad waarbij vooral de textiel- en lakenhandel voor de nodige inkomsten zorgde. De streek rond de stad beschikte immers over de perfecte grond om schapen op te kweken, die op hun beurt de kas van Brussel spekten met hun wol. Vooral het Brusselse laken kreeg de reputatie van zeer goede kwaliteit te zijn. Het werd zelfs door allerhande Europese vorstenhuizen bijzonder geapprecieerd. Zo ontstonden de contouren

van een stad waarbij de wijken rond de Grote Markt zich bezighielden met handel, terwijl het gebied rond het kasteel op termijn naam zou maken als hofwijk waar vorsten en adel hun macht konden uitoefenen.

Het kasteel lag uiteraard strategisch binnen het tracé van de omwalling, wat het complex nog belangrijker maakte in zijn defensieve functie. In de dertiende eeuw begon Brussel ook steeds meer een prominente rol te spelen ten nadele van Leuven en werd de stad een meer frequente standplaats voor de hertogen van Brabant, hoewel hoven in die tijd bijzonder mobiel waren en de gewoonte hadden van stad naar stad te trekken, een concept dat beter bekend staat als een ‘ambulant hof’.

Hertog Jan I

In 1267 trad Jan I aan als hertog van Brabant. Hij zou op een vrij spectaculaire wijze zijn macht gevoelig uitbreiden en zelfs het conflict aangaan met de groten der aarde. Jan, die trouwens een begenadigd dichter was en zijn hof openstelde voor allerlei poëten, werd hertog nadat zijn zwakzinnige broer, hertog Hendrik IV, gedwongen was de hertogelijke kroon neer te leggen en zich terug te trekken in een klooster in Dijon in Bourgondië, het land van zijn moeder. De nieuwe hertog vatte meteen de koe bij de hoorns en hervormde niet alleen de administratie van zijn hertogdom, maar zocht ook naar eeuwige glorie in de internationale arena.

Zo liet Jan I zijn oog vallen op het hertogdom Limburg, dat hij in 1288 ook wist te vergaren na een klinkende overwinning in Woeringen, nabij Keulen, waarbij hij de aartsbisschop van Keulen en de graven van Gelre en Luxemburg het onderspit liet delven. De bloedige strijd over wie zich meester over Limburg kon noemen werd – zoals vaak het geval was in de middeleeuwen – ingezet na het schielijk overlijden van een vorst. In dit geval was de dood

van Walram IV van Limburg het startschot voor een successieoorlog waarin dus ook de immer ambitieuze Jan I van Brabant zich mengde om zo een belangrijke handelsroute veilig te stellen. Volgens kroniekschrijver Jan van Heelu, die waarschijnlijk de slag met eigen ogen kon aanschouwen en *Die yeeste van den slag van Woeringen* schreef, was de hertog, die vanuit de burcht op de Coudenberg naar het slagveld trok, een toonbeeld van moed, ridderlijkheid en onverschrokkenheid.

Die Slag bij Woeringen werd door verschillende kroniekschrijvers beschreven als een bijzonder bloederige gebeurtenis waarbij veel mensen het leven lieten in de meest tragische omstandigheden. Duizenden soldaten troffen elkaar op het slagveld. Terwijl ridders elkaar bekampten op hun hijgende paarden, boogschutters elkaar neermaaiden, en het voetvolk voorzien van zwaarden en ander oorlogstuig voor zijn leven vocht, blonk Jan I volgens Van Heelu uit als de vleesgeworden ridder, een man die ondanks de gruwel de ridderlijke deugden hoog in het vaandel droeg.

De huidige provincie Limburg heeft trouwens bitter weinig te maken met het middeleeuwse hertogdom Limburg, dat grotendeels in het huidige Wallonië lag. De provincie Limburg zoals we die vandaag kennen heette toen gewoon Loon, een ooit onafhankelijk graafschap dat in de veertiende eeuw in handen van de prins-bisschop van Luik viel. Pas in 1815 werd besloten om de naam Limburg uit de vergeetput te trekken en op een gebied te plakken dat nu overeenkomt met Belgisch en Nederlands Limburg.

De Brabantse schrijver Lodewijk van Velthem stelde dat hertog Jan I na de Slag van Woeringen steeds meer tijd doorbracht in de burcht op de Coudenberg. Hoewel Jan ook graag in het kasteel van Tervuren verbleef, werden allerhande versterkingswerken uitgevoerd aan het kasteel op de Coudenberg, waardoor het steeds meer een aantrekkelijk alternatief werd om te verblijven.

Na Jans ongelukkige dood in een tornooi in Bar-le-Duc op 3 mei 1294 werd zijn lichaam vervoerd naar Brussel. Dergelijke tornooien waren geen kinderspel en vaak een gevaarlijke gebeurtenis waarbij af en toe eens een dodelijk vorstelijk slachtoffer viel. Zo stierf bijvoorbeeld in 1559 de Franse koning Henri II een vrij pijnlijke dood nadat een lans zich een weg door zijn oog en hersenpan had gebaand, waarna de Franse monarch enkele dagen later stierf aan een infectie.

Volgens kroniekschrijver Lodewijk van Velthem werd het tornooi waarbij Jan het leven liet georganiseerd ter gelegenheid van het huwelijk van graaf Hendrik III van Bar en Eleonora, een dochter van koning Edward I van Engeland. De kroniekschrijver beschreef in geuren en kleuren hoe de Brabantse hertog, die al 72 tornooien op de teller had, met een gezelschap van een tiental ridders naar Bar-le-Duc trok om er deel te nemen aan de feestelijkheden. Tijdens de zogenaamde tafelronde, waarbij rijkelijk uitgedoste ridders elkaar te paard bekampten met lansen, voltrok zich het drama. Volgens een andere kroniek, de *Chronica de origine ducum Brabantiae*, stond hertog Jan I op die tragische 3 mei 1294 trots te blinken in zijn harnas terwijl de toeschouwers vol spanning wachtten op de start van het steekspel. De edelvrouwen waren uitgedost in hun fijnste ensembles, terwijl de edelmannen van de gelegenheid gebruik maakten om met een beker wijn in de hand allerhande politieke nieuwtjes te delen. Alles liep op rolletjes, tot een scherpe lans de arm van de onfortuinlijke hertog doorboorde, waarbij zelfs de spieren volledig verscheurd werden. Niet veel later zou Jan I in een plaatselijk hospitaal sterven.

Jan I werd begraven in de Minderbroederskerk in Brussel. Hij was de eerste hertog die niet in Leuven maar in Brussel ter aarde werd besteld. Hertog Jan I zou na zijn dood een legendarische figuur worden: een goedlachse vorst die na de Slag bij Woeringen, volgens de volksverhalen, zijn troepen trakteerde op verschrikkelijk veel bier.

Tijdens de regeringen van zijn opvolgers, zoon hertog Jan II en kleinzoon hertog Jan III (die in manuscripten steevast werd afgebeeld als een everzwijn dat wordt belaagd door allerlei burenen), bleef men werken uitvoeren aan het kasteel, hoewel het complex nog steeds vooral een militaire en defensieve functie had.

Hertogin Johanna

Het is echter tijdens de (woelige) regeerperiode van de opvolgster van Jan 'het everzwijn' III dat het kasteel steeds meer een ware residentie begon te worden. Hertogin Johanna, die in 1322 allicht in het kasteel op de Coudenberg was geboren als dochter van hertog Jan III, volgde in 1355 haar vader op. Jan III was op 55-jarige leeftijd overleden na een regeerperiode waarin het hertogdom steeds meer betrokken was geraakt in de oorlog tussen Frankrijk en Engeland.

Hoe Johanna er precies uitzag blijft een groot mysterie, want met uitzondering van wat miniaturen en schetsen die na haar dood werden gemaakt, zijn er geen portretten te vinden die haar uiterlijk precies weergeven. Aan het begin van de zeventiende eeuw trok de Antwerpse schilder Anthonio de Succa wel naar het Brusselse karmelietenklooster waar het indrukwekkende grafmonument van Johanna te bezichtigen was. Jacob van Gerines had tijdens de constructie van dat grafmonument dienst gedaan als kopergieter, terwijl Jean de le Mer de beelden voor het monument had ontworpen en de intussen wereldvermaarde schilder Rogier van der Weyden was aangeworven om het stuk te beschilderen. In De Succa's *Memoriën* werden allerhande vorstelijke portretten afgebeeld waaronder dus ook het grafmonument van Johanna van Brabant en Limburg, dat enkele decennia na haar dood werd geïnstalleerd. De Succa gaf een vorstelijke vrouw weer die was gehuld in een met hermelijn afgewerkt gewaad waarop haar wapenschilden te zien waren, terwijl trouwe honden aan haar

voeten lagen en haar hoofd, met blonde haren, rustte op een fijn kussen. Het grafmonument is spijtig genoeg niet meer te zien: het viel ten prooi aan de Franse projectielen die in 1695 massaal op Brussel vielen tijdens het bombardement van de stad.

De jonge Johanna werd eerst uitgehuwelijkt aan graaf Willem IV van Henegouwen, Holland en Zeeland, maar werd in 1345 op 23-jarige leeftijd weduwe toen Willem een vroege dood stierf tijdens de Slag bij Warns tegen de Friezen, waarna ze een huwelijk sloot met Wenceslaus I van Luxemburg, een halfbroer van Heilig Rooms Keizer Karl IV en een notoir vrouwenloper. In het Thyssen-Bornemisza Museum in Madrid bevindt zich een postuum portret waarop waarschijnlijk Wenceslaus te zien is, gekleed in een blauw gewaad en voorzien van een blauwe kaproen.

De Brabantse kroniekschrijver Hennen van Merchtenen vertelde in zijn *Cronicke van Brabant* honderduit over hoe Johanna soms neerdaalde van het Coudenbergpaleis en vergezeld door haar ridders over de Grote Markt van Brussel schreed. Ze had een gedegen opvoeding gekregen en luisterde graag naar de gedichten die werden opgesteld door Jan van Boendale, de dichter die eveneens actief was als stadsclerk in Antwerpen. Hoewel het geen evidentie was dat een vrouw de hoogste positie bekleedde, konden de Brabanders zich wel vinden in Johanna als hun vorstin. Zij was immers de legitieme erfgename van hertog Jan III, en dat was voor de modale burger meer dan genoeg. Hennen van Merchtenen roemde Johanna als 'een edele bloem' die het hertogdom eerlijk bestuurd. De hertogin liet heel wat wandtapijten maken waarin prominent een panter verscheen, het dier dat symbool stond voor kracht en weerbarstigheid, karaktertrekken die Johanna kon waarderen en volgens velen zeker ook bezat.

Haar schoonvader was Jan, koning van Bohemen, die in de jaren 1330 volledig blind werd door een erfelijke oogaandoening en daardoor Jan de Blinde werd genoemd. Hij zou op 26 augustus 1346 sneuvelen aan de zijde van de Franse koning Filips VI en